

Prof. zw. dr hab. Włodzimierz Rydzkowski
Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu
w Gdyni

<p>Uniwersytet Gdański Wydział Ekonomiczny</p> <p>2020 -05- 20</p> <p>Wpłynęło dnia Nr ewid. z książki kancelaryjnej</p> <p>L. dz. 3010-.....-...../.....</p>

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Krzysztofa Grablewskiego „Zatrudnienie wspomagane jako instrument aktywizacji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnością w Polsce (na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego)” napisanej na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Gdańskiego pod kierunkiem dr hab. prof. UG Krystyny Gawlikowskiej-Hueckel.

I. Informacja bibliograficzna

1. Praca liczy 195 stron tekstu i składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia. Wyposażona została w bibliografię liczącą 180 pozycji, 20 źródeł Internetowych i 6 aktów prawnych oraz spisy tabel, rysunków i 2 załączniki. Graficzne przedstawienie omawianych problemów w postaci rysunków obejmuje 39 pozycji, natomiast spis tabel liczy 18 pozycji. Ponadto do pracy dołączono 2 załączniki.
2. Zestawienie literatury obejmuje ponad 200 pozycji, na które złożyły się publikacje z zakresu teorii ekonomii, ekonomii politycznej, polityki społecznej, kapitału ludzkiego, polityki zatrudnienia, aktywizacji zawodowej, zatrudnienia wspomagane, polityki regionalnej, integracji europejskiej, rynku pracy, i inne. Wykorzystano też dokumenty urzędowe instytucji zajmujących się tematyką pracy. Pragnę zaznaczyć niezwykle obszerne i wyczerpujące zebranie i wykorzystanie literatury dotyczącej przedmiotu rozprawy. Na podkreślenie zasługuje także wykorzystanie literatury w języku angielskim.
3. Na szczególne podkreślenie zasługuje bardzo staranna strona formalna pracy, jej poprawny język, styl i edycja.

II. Ocena merytoryczna

W obecnym stuleciu nastąpiła zasadnicza zmiana w podejściu do problemów osób z niepełnosprawnościami i w metodach ich aktywizacji, zarówno społecznej, jak i zawodowej. Pojawiła się koncepcja zatrudnienia wspomaganego jako alternatywy dla zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w tzw. zakładach pracy chronionej, które dominowały w drugiej połowie XX w. Koncepcja ta zakłada wsparcie osób z niepełnosprawnościami (lub innym grupom zagrożonym wykluczeniem) w uzyskaniu i utrzymaniu płatnego zatrudnienia na tzw. otwartym rynku pracy.

W Polsce zatrudnienie wspomagane zaczęło zyskiwać na znaczeniu dopiero w ostatnich dekadach stąd zagadnienie to rzadko było przedmiotem badań naukowych. Dlatego też podjęcie tej problematyki w rozprawie doktorskiej uważam za trafne, tym bardziej, że Doktorant od ponad 10-ciu lat zajmuje się praktycznym wdrażaniem zatrudnienia wspomaganego osób z niepełnosprawnościami.

Głównym celem badań była ocena skuteczności zatrudnienia wspomaganego jako narzędzia zmniejszającego bezrobocie wśród osób z niepełnosprawnościami. Przedstawiono także szereg celów szczegółowych. Z celami rozprawy związane są hipotezy badawcze, wśród których wyróżnia się założenie, że zatrudnienie wspomagane jest obecnie najefektywniejszym sposobem aktywizacji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnościami w Polsce.

W celu zweryfikowania hipotez badawczych Doktorant wykonał analizę SWOT zatrudnienia wspomaganego w Polsce, opierając na wiedzy i doświadczeniu 27 specjalistów. Ponadto, przeprowadził badanie ankietowe, w którym wzięło 108 osób, uczestników projektów zatrudnienia wspomaganego. Wykorzystał także wyniki 10 projektów zatrudnienia wspomaganego zrealizowanych w województwie warmińsko-mazurskim, w których brało udział blisko 200 osób.

Zgadzam się z poglądem Doktoranta, że „W Polsce, jak dotąd, zatrudnienie wspomagane rzadko było przedmiotem zainteresowań naukowców. Wydana na ten temat literatura w języku polskim jest w większości przypadków niedoskonałym tłumaczeniem publikacji Europejskiej Unii Zatrudnienia Wspomaganego”. Stąd wybór tematu oceniam jako bardzo trafny, gdyż Doktorant, posiadający znaczne doświadczenie w zakresie wdrażania

zatrudnienia wspomaganego osób z niepełnosprawnościami podjął się badań, których wyniki przedstawił w ocenianej dysertacji.

Doktorant, jak wcześniej stwierdziłem, podjął się oceny skuteczności zatrudnienia wspomaganego jako narzędzia zmniejszającego bezrobocie wśród osób z niepełnosprawnościami. W części teoretycznej rozprawy nawiązał do teorii rynku pracy, polityki rynku pracy i polityki społecznej w Polsce. W części empirycznej zaprezentował koncepcję zatrudnienia wspomaganego osób z niepełnosprawnościami oraz przeprowadził samodzielne badania dotyczące tego zagadnienia na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego.

Cel główny pracy oraz towarzyszące mu trzy cele szczegółowe uznaję za realistyczne i możliwe do osiągnięcia. Również hipotezy przyjęte w celu osiągnięcia określonego celu uznaję za poprawne.

Proces badawczy został przeprowadzony dwuetapowo. Najpierw wykonano badania opinii osób z niepełnosprawnościami na temat zatrudnienia wspomaganego a następnie wykonano analizę SWOT tej formy aktywizacji zawodowej. W pracy poddano ocenie czynniki sprzyjające podejmowaniu działań wykorzystujących zatrudnienia wspomaganego do aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Analizie i ocenie podano również genezę i rozwój zatrudnienia wspomaganego w województwie warmińsko-mazurskim.

Uważam, że zamierzonym celem pracy było wskazanie zatrudnienia wspomaganego jako formy aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami, stąd wyбір tematu, w którym odniesiono się do tej koncepcji, uważam za trafny i aktualny. Także w kontekście rosnącej świadomości co do społecznej odpowiedzialności za osoby z niepełnosprawnościami.

Oceniając konstrukcję pracy stwierdzam, że cel i założenia pracy są dobrze określone zaś hipotezy robocze rozprawy są kompletne. Rozdziały są logicznie ułożone i prawidłowo rozwijają problem przedstawiony w tytule pracy. Metody są dobrze dobrane, zaś wykorzystana literatura jest wyczerpująca. Pewną uwagę kieruję w odniesieniu do proporcji pomiędzy rozdziałami. Są rozdziały liczące po około 40 stron (rozdziały 1 i 3), jest i taki który liczy zaledwie 24 strony (rozdział 4). Podobna uwaga odnosi się do proporcji pomiędzy poszczególnymi podrozdziałami. Zróżnicowany jest także podział wewnętrzny poszczególnych

rozdziałów. Są rozdziały podzielone na dwa podrozdziały i są takie, które posiadają pięć podrozdziałów. Pewnym wytłumaczeniem drobiazgowego podziału rozdziału piątego jest to, że stanowi on istotę badanego problemu i tak rozbudowany podział służyć miał jego większej przejrzystości. Jednak pomimo tej uwagi stwierdzam, że całość opracowana została przejrzysto, realizując zasadę zgodności zakresu tematycznego poszczególnych części pracy z zakresem sformułowanym w jej tytule. W sumie układ pracy oceniam pozytywnie.

W dość obszernym, liczącym 5 stron wstępie przedstawiono przesłanki wyboru tematu, koncepcję pracy, główny cel, cele szczegółowe, 3 hipotezy badawcze oraz procedurę badawczą. Przedstawiono także zawartość poszczególnych rozdziałów. Dobrze określono główny cel badawczy i cele szczegółowe. Przedstawiono także procedurę i sam proces badawczy. We wstępie dokonano także charakterystyki poszczególnych rozdziałów.

Cel i założenia pracy, hipotezy badawcze pracy zostały dobrze zaprezentowane. Uważam, że cel jest realistyczny i możliwy do osiągnięcia. Podobnie hipotezy badawcze pracy uznaję za poprawne. Prawidłowy jest związek pomiędzy celem a hipotezami roboczymi. Sam wstęp uznaję za wyczerpujący, zaś jego układ za poprawny.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Pierwsze rozdziały mają charakter wprowadzający. Rozdział pierwszy prezentuje najważniejsze teorie rynku pracy pod kątem ich przydatności w wyjaśnieniu problemu bezrobocia wśród osób z niepełnosprawnościami. Przeanalizowano w nim rolę kapitału ludzkiego, postrzeganego obecnie jako najważniejszy czynnik rozwoju gospodarczego. Rozpatrzono tu także zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami w kontekście zarządzania różnorodnością. Rozdział drugi poświęcono ewolucji polityki rynku pracy, ze szczególnym uwzględnieniem działań wobec osób z niepełnosprawnościami. Ważnym fragmentem tego rozdziału jest analiza i ocena funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy.

W rozdziale trzecim przedstawiono podstawy polityki społecznej Unii Europejskiej i Polski oraz niespójności w podejściu do problemu wykluczenia społecznego. Omówiono w nim także rolę organizacji pozarządowych w realizacji usług publicznych, w tym w zatrudnieniu wspomaganym. W rozdziale czwartym przedstawiono koncepcję zatrudnienia wspomaganego. Zaprezentowano w nim istotę zatrudnienia wspomaganego, systemy organizacyjne tej działalności oraz modele zatrudnienia wspomaganego w Polsce.

Rozdział piąty prezentuje wyniki badań własnych. Przedstawiono w nim województwo warmińsko-mazurskie i jego rynek pracy. Następnie, na podstawie danych GUS, przedstawiono wskaźniki aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w regionie. W kolejnym fragmencie rozdziału opisano genezę i rozwój zatrudnienia wspomaganego w województwie warmińsko-mazurskim, jak również podmioty, które je realizują. Część rozdziału przedstawia wyniki badań ankietowych wśród 108 osób z niepełnosprawnościami, które brały udział w projektach zatrudnienia wspomaganego w okresie lipiec-wrzesień 2019 r. w województwie warmińsko-mazurskim oraz analizę mocnych i słabych stron zatrudnienia wspomaganego w Polsce, jak również szanse i zagrożenia tej działalności.

Zakończenie poświęcono prezentacji uogólnionych wniosków wypływających z badań własnych i studiów literaturowych. Wcześniej pozytywnie oceniłem wstęp, zakończenie moim zdaniem dobrze koresponduje ze wstępem. Do pracy dołączono załączniki w których zaprezentowano wykorzystaną w badaniach ankietę dotyczącą wsparcia osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy oraz ankietę dotyczącą analizy SWOT zatrudnienia wspomaganego.

Przechodząc do wniosków odnoszących się do celów pracy w opinii Doktoranta:

1. Nie ma teorii rynku pracy, która wystraszająco wyjaśniałaby wysokie bezrobocie wśród osób z niepełnosprawnościami. Problemy osób z niepełnosprawnością na rynku pracy stosunkowo najlepiej wyjaśnia ekonomia instytucjonalna.
2. W latach 1989-2020 na politykę rynku pracy duży wpływ miała zmieniająca się sytuacja ekonomiczna w kraju. W przypadku bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami, głównymi instytucjami wsparcia dla nich miały być urzędy pracy i PFRON, jednak skuteczność ich działania była niezadawalająca.
3. Polityka społeczna wobec osób z niepełnosprawnościami w ciągu ostatnich 30 lat zmieniała się, zwłaszcza po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Istnieje jednak wiele niespójności między oficjalnymi deklaracjami a praktyką. Od 2004 r. ważnym instrumentem wykorzystywanym do aktywizacji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnościami jest Europejski Fundusz Społeczny. To głównie dzięki temu

Funduszowi możliwa była realizacja wielu projektów zatrudniania wspomaganego. Ograniczenie dotacji z EFS mogłoby stanowić poważne zagrożenie dla zatrudnienia wspomaganego.

4. Badanie ankietowe miało określić przyczyny bezrobocia wśród osób z niepełnosprawnościami. Najczęściej wskazywano na czynniki niezależne od nich. Jednak wiele lat bardzo trudnej sytuacji na polskim rynku pracy sprawiło, że po stronie pracowników rozwinęły się dysfunkcyjne zachowania i nie dotyczą one tylko osób zdrowych. Osoby z niepełnosprawnościami mają zazwyczaj niskie wykształcenie, co utrudnia znalezienie pracy. Bez zmian w systemie edukacji, uwzględniających potrzeby osób z niepełnosprawnościami, trudno będzie znacząco zwiększyć wskaźnik zatrudnienia tych osób. W przypadku oceny skuteczności zatrudnienia wspomaganego jako instrumentu aktywizacji osób z niepełnosprawnościami, jest ona wysoka. Zatrudnienie wspomagane w polskim systemie instytucjonalnym pełni jedynie funkcję pomocniczą w stosunku do działalności urzędów pracy i PFRON, jednak to pracownicy projektów zatrudnienia wspomaganego otrzymali wysokie oceny bezrobotnych.

Zatrudnienie wspomagane osób z niepełnosprawnościami zмага się jednak również ze wieloma słabościami, które zostały szczegółowo omówione w zakończeniu pracy. Badanie potwierdziło, że problemem jest również konkurencja między organizacjami pozarządowymi w obszarze zatrudnienia wspomaganego.

Odnosząc się do hipotez badawczych sformułowanych we wstępie pracy Doktorant stwierdził, że:

1. Wysokie bezrobocie wśród osób z niepełnosprawnościami w Polsce jest skutkiem braku dojrzałości instytucjonalnej polityki rynku pracy i polityki społecznej oraz współpracy administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi.
2. Zatrudnienie wspomagane jest obecnie najefektywniejszym sposobem aktywizacji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnościami w Polsce.
3. Poprawa statusu osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy wymaga ustawicznego doskonalenia instrumentów aktywizacji społeczno-zawodowej tych osób i dostosowania ich do zmieniających się warunków na rynku pracy.

Stwierdzam, że hipotezy znalazły potwierdzenie w przeprowadzonych badaniach. Zgadzam się z konkluzją Doktoranta, że brak jasnej wizji polityki społecznej (szczególnie w zakresie edukacji) utrudnia inkluzję społeczną osób z niepełnosprawnościami. Nie ma spójności działań instytucji publicznych i służb zatrudnienia wspomaganego. Zasiłki socjalne, z jednej strony są potrzebne, z drugiej strony zniechęcają do podjęcia legalnej pracy. Zgadzam się również z opinią Doktoranta, że zatrudnienie wspomaganego jest obecnie najefektywniejszą metodą walki z bezrobociem wśród osób z niepełnosprawnościami.

Wkładem autorskim w obszarze działalności naukowej i na polu badań empirycznych była:

- szczegółowa identyfikacja i analiza czynników, które umożliwiają lub ograniczają wykorzystanie zatrudnienia wspomaganego jako formy aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami;
- zaproponowanie sposobów pokonywania barier w celu umożliwienia szerszego wykorzystania tej formuły aktywizacji zawodowej.

Wyrażam pogląd, że wyniki pracy umożliwią zaproponowanie instytucjom publicznym i służbom zatrudnienia wspomaganego metod i narzędzi, których zastosowanie może przynieść wymierne korzyści osobom z niepełnosprawnościami. Dlatego uważam, że wyniki pracy powinny się spotkać z zainteresowaniem tych instytucji, które zaczynają dostrzegać konieczność zmian w realizowanej obecnie polityce społecznej w Polsce.

Stwierdzam, że rozdział piąty zawiera znaczące elementy pracy własnej autora. W rozdziale tym przedstawiono wyniki oryginalnych badań Doktoranta, co stanowi o wartości całej rozprawy.

Oceniana praca, która stanowi, moim zdaniem, wyodrębnione zadanie badawcze, jest próbą przedstawienia problemu wykorzystania formuły zatrudnienia wspomaganego w aktywizacji zawodowej grup społecznych zagrożonych wykluczeniem. Praca jest argumentem za wykorzystaniem tej formuły w aktywnej polityce społecznej w Polsce. Sadzę, że argumenty przytoczone w rozprawie przyczynić się mogą do koordynacji działań zmierzających do aktywizacji zawodowej określonych grup społecznych.

Praca w mojej opinii jest pracą naukową, a badania zaprezentowane w niej stanowią wynik samodzielnej koncepcji rozwiązania postawionego problemu. Koncepcja rozprawy opracowana została starannie i kompetentnie. Jak wcześniej stwierdziłem cel i hipotezy były realistyczne i możliwe do osiągnięcia.

W tym miejscu pragnę postawić Doktorantowi trzy pytania, jakie nasunęły się po przeczytaniu dysertacji:

- Czy prowadzenie dochodu gwarantowanego dla osób z niepełnosprawnościami jest racjonalne? Jakie byłyby potencjalne koszty i korzyści takiego rozwiązania?
- Jak wiadomo, w krajach europejskich istnieją różne modele polityki zatrudnienia wspomaganego. Który z tych modeli mógłby stanowić *benchmark* dla Polski?
- W jaki sposób kryzys gospodarczy wywołany pandemią wpłynie na możliwość szerszego wykorzystania koncepcji zatrudnienia wspomaganego w aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami w Polsce?

III. Uwagi końcowe i wniosek

Treść pracy opowiada hasłu zawartemu w jej tytule. Cel pracy został jasno określony i ma związek z hipotezami badawczymi. Poglądy i wnioski autora są trafne i oparte na własnych, oryginalnych badaniach. Literatura dobrana została bardzo dobrze i właściwie wykorzystana. Praca jest solidna, rzetelna i uporządkowana. Jest także starannie przygotowana redakcyjnie i edytorsko. Język, jakim posługuje się autor jest prawidłowy. Oceniana praca, moim zdaniem, stanowi wyodrębnione zadanie badawcze i posiada cechy pracy naukowej. W dużych fragmentach rozdziału V przedstawiono własne, oryginalne badania autora. Wnioski i spostrzeżenia zawarte w zakończeniu oceniam jako bardzo trafne. Jak stwierdziłem wcześniej mogą one służyć zarówno jako argumenty za szerszym wykorzystaniem koncepcji zatrudnienia wspomaganego w aktywizacji grup społecznych zagrożonych wykluczeniem jak i zmianie polityki społecznej w Polsce. W związku z powyższym stawiam wniosek o dopuszczenie recenzowanej rozprawy do publicznej obrony.

W. Rydzkowski

Sopot, dnia 20 maja 2020 r.

/Włodzimierz Rydzkowski/